

**May, Timothy, Moğol Savaş Sanatı, Çev. Mustafa Uyar,
Kronik Yayınları, 298 Sayfa, İstanbul 2023,
ISBN: 9786256989405**

*Perihan KARADEMİR**

Tarih sahnesine 13. yüzyılda damgasını vurmuş olan Moğollar, Asya ve Avrupa kıtalarında hızla ilerleyerek kısa sürede geniş bir coğrafyaya hâkim olmuştur. Moğolların askerî ve siyasî faaliyetlerindeki bu başarı gerek hâkimiyeti altındaki toplumlara gerekse temas ettiği yahut tehdit oluşturduğu rakip topluluklara askerî, siyasî ve sosyolojik açıdan etki etmiştir. Moğolların göçebe karakterli bir orduyla eski dünyaya hâkim olması; liderlerin, komutanların, askerî teorisyenlerin, tarih araştırmacılarının ve akademisyenlerin ilgisini çekmiş, bu ilgi günümüze kadar sürmüştür. Askerî tarih üzerine ulusal ve uluslararası akademik çalışmalarda ve yayıncılık faaliyetlerinde Moğollar'ın askerî sistemi, araştırmacılar ve okurlar tarafından rağbet edilen konulardan biri olmuştur.

Moğol tarihi uzmanı Timothy May tarafından kaleme alınan *Moğol Savaş Sanatı* isimli eser, yazarın 2004 yılında yazdığı *The Mechanics of Conquest and Governance: The Rise and Expansion of the Mongol Empire, 1185-1265* isimli doktora tezinin bir parçasıdır. Eser, kapsamlı tez çalışmasının geniş okuyucu kitlesinin anlayacağı şekilde tekrardan ele alınarak oluşturulmuştur.

Moğol dönemine tanıklık etmiş Matthew Paris, Splitli Toma gibi seyyah ve keşişler, ana kaynak niteliğindeki yazılı eserlerinde abartılı rakamlar vererek Moğol ordularının üstünlüğünü rakiplerine karşı sayıca fazla olmalarına bağlamış, Moğol ordusunu göçebe karakterli bir topluluk olması sebebiyle disiplinden yoksun bir ordu olarak değerlendirmişlerdir. Bu hatalı ve eksik yaklaşım, bazı batılı tarihçiler

* Arş. Gör., Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü, Osmanlı Öncesi Türk Harp Tarihi Anabilim Dalı. E-posta: pkarademir[at]msu.edu.tr, ORCID: 0009-0003-2286-0175.

Geliş Tarihi/Received: 08.12.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 24.12.2023

tarafından tetkik edilmeden referans alınmış; bu durum da Moğollar hakkında yapılan yayınlarda popüler bir yanılgıya sebep olmuştur. Bu yanılgıya karşın Timothy May'ın bu eseri, Moğolların kontrol ettiği topraklarda hem insan hem de kaynak yönetiminin disiplinli ve profesyonel bir sistemle gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. May, Moğollar ile ilgili hatalı genellemelerden hareket etmeyerek ordunun başarısındaki etkenlerin, eğitim ve disiplindeki iyi uygulamalara, komutan seçimindeki liyakatli düzene, cezalandırma sistemindeki caydırıcılığa bağlı olduğunu belirtmiştir.

May eserinde Moğolca, Farsça, Arapça, Rusça, Çince, Ermenice, Latince ve diğer batı dillerinde kaleme alınmış kaynakları dikkate almıştır. Farklı dillerdeki kaynakları değerlendirebilmek için ise kaynakların İngilizce veya Fransızca çevirilerinden yararlanmışır. Eser, bir akademik çalışmadan üretildiği için kaynak kullanımı konusunda oldukça zengindir.

Eser Türkçeye May gibi Moğol tarihi uzmanı olan Prof. Dr. Mustafa Uyar tarafından çevrilmiştir. Teşekkür kısmı, mütercimim önsözü, giriş bölümü ve dokuz ayrı bölümden oluşan kitapta her bölümün sonunda kısa bir değerlendirme (sonuç) kısmı da yer almaktadır. Metnin içerisinde yer alan kavram ve terimlerin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılması için eserin sonuna sözlük (lügatçe) eklenmiştir. Ayrıca kitap yazar tarafından çeşitli haritalar ve görseller ile zenginleştirilmiştir.

Kitabın giriş bölümünde (s. 17-22) yazar, Cengiz Han'ın Harezmşahlar ile mücadelesine değinmiş, ilk olarak Türk tarih yazımında "Otrar Faciası" olarak adlandırılan savaş ele alınmıştır. Moğolların batıya yayılmasını hızlandıran bu sefere dair, Otrar'ın ele geçirilişi ve Otrar'ın ele geçirilmesinden sonraki durum kısaca değerlendirilmiş, savaşın Moğolların batısında yer alan halkların kaderini belirleyen yönü vurgulanmıştır.

Metnin "Moğol İmparatorluğu'nun Ortaya Çıkışı ve Yayılması (1185-1265)" adlı birinci bölümünde (s. 23-55) Cengiz Han'ın tarih sahnesine çıktığı dönemin şartlarına, Cengiz döneminde Moğol boyları arasında yapılan mücadelelere, Moğolların imparatorluğa giden yoldaki kuruluş dönemine ve ilgili dönemdeki seferlere dair genel bir çerçeve çizilmiştir. Ayrıca bu bölümde Cengiz'in ölümünden sonra tahta oturan Ögeday'ın, Moğolların yayılma siyasetini sürdürerek elde ettiği askeri başarılar, Ögeday'ın ölümünden sonra Moğol İmparatorluğu içerisinde

çıkan anlaşmazlıkların bölünmeye yol açmasına kadarki Moğol yükselişi ve yayılması konusu da ele alınmıştır.

“Moğol Ordusunun Askere Alma ve Organizasyon” adlı ikinci bölümde (s. 57-78) Moğol ordusunun askere alma sisteminin yöntemleri açıklanmıştır. Bölüm içeriğinde Cengiz Han’ın Moğol ordusunu onlu sisteme göre düzenlemesi ordunun muhafız birliği (keşik), tamma (seçkin sınır birlikleri), istihkâm ve diğer birimlerine ilişkin, bahse konu birimleri oluşturan askerlerin özellikleri, sayıları ve görevleri hakkında bilgiler verilmektedir. Yazar, Cengiz tarafından kurulan, halefleri tarafından geliştirilen askerî sistem sayesinde göçebe karakterli olmasına rağmen Moğol askerî düzeninin standartlaştırıldığının ve Moğolların yıllar boyunca uygulanmaya devam edecek bir sistem yarattığının altını çizmektedir.

“Moğol Savaşçısının Eğitimi ve Teçhizatı” adlı üçüncü bölümde (s. 79-106) öncelikle askerî sistemin temel unsurlarından biri olan askerî eğitim konusuna değinilmiştir. Kitaba göre, Moğollarda askerî eğitim, hayat pratiklerine göre diğer göçebe kavimlerde olduğu gibi çocukluktan itibaren başlamakta, askerî eğitim bir yaşam tarzı olarak benimsenmektedir. May, Moğolların eğitim pratikleri ile alakalı çıkarımlarını seyahatnamelerden, elçilik raporlarından örnekler vererek desteklemektedir. Yazar erken dönem Moğol ordusunun eğitime dair bilgilerin kaynaklarda yetersiz olduğunu belirterek eğitimin daha anlaşılır olması için Moğollar gibi benzer taktik uygulayan orduların eğitim pratiklerinin incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kitaba göre askerî eğitim pratiğini başarıya dönüştüren etkenlerin başında disiplin gelmektedir. Orduda disiplinin sağlanması ise sadakat ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca disiplini sağlayan bir diğer etken ise Moğolların dünyayı yönetmesi gerektiğine olan inançları ve ortak kader (ülkü) duygusudur.

Üçüncü bölümde yazar Moğolların silah ve teçhizatları konusuna da yer vermektedir. Kitapta, Moğolların silah donanımına dair iki görüş tartışılmaktadır. Bu görüşlerin ilki Moğol savaşçılarının 10 ve 11. yüzyıl Kuzey Çin’deki Liao hanedanının askerlerine ve Türkistan’daki Kara Hitay İmparatorluğu’nun savaşçılara benzer şekilde silahlanmasıdır. Diğer görüş ise Moğol askerlerinin kötü ve yüzeysel bir şekilde silahlandığı, yağma kültürü sayesinde teçhizatın oluştuğu, Moğolların daha sonraki dönemlerinde ordularının teçhizatı için profesyonel sistem

kurdukları yönündedir. Görüş ayrılıklarını belirtip çok fazla detaya girmeyen yazar, Moğol ordusunun sahip olduğu silahlardan, silahların teknik özelliklerinden, silah türlerinden, silah ve teçhizatların yapıldıkları malzemelerden bahsetmektedir. Akabinde, Moğol ordusunun teçhizatının önemli parçalarından biri olan zırh ve türleri, savaş için en önemli vasıta olan Moğol atının karakteristik özelliği ve atın eğitimine dair bilgiler vermiştir. Fakat bu bölüm, Moğol ordusunun sahip olduğu silah kompleksini ve silah tipolojisini açıklamada yetersiz kalmıştır. Moğol İmparatorluğu'nun ve ardıllarının kullandığı, temin ettiği teçhizatı açıklama konusunda artan arkeolojik çalışmalar neticesinde ortaya çıkan yeni bilgilere kitapta yer verilmemiştir. Yazar bu meseleyi ele alırken anlatı eserler kullanmış, arkeolojik verilerden birkaç uzmanın dışında faydalanmamıştır. Bu da çalışmanın eksik kalan yönlerinden biridir.

“Ordunun Bakımı: Lojistik, Tedarik ve Tıbbı Destek” adlı dördüncü bölümde (s. 107-124) seferlerin başarıyla yürütülmesinde büyük rol üstlenen lojistik konusu incelenmiştir. Yazar bu bölümde Moğol ordusunun savaş başarısını anlayabilmek için Moğolların harekât öncesi planlamalarına odaklanmıştır. Ordunun beslenmesi ve erzak temini, silah tedariki, silahların üretimi, birlikler arası haberleşmenin sağlanması, Moğol ordusunun ikmalinin devlet ve bireyler tarafından karşılanma oranı gibi konular ele alınmıştır. May, Moğolların lojistik sorunlarının çözümü için buldukları formülleri açıklamanın oldukça zor olduğunu, devletin sınırları genişledikçe ikmal ve iaşede yeni düzenlemeler ve uygulamalar tatbik ettiklerini düşünmektedir.

Yazar, “Espiyonaj, Taktikler ve Strateji” başlıklı beşinci bölümde (s. 125-150) öncelikle Moğolların harekât öncesi bilgi toplama faaliyetlerine, zamanla oluşturulan posta (yam) teşkilatının istihbarat faaliyetlerindeki rolüne değinmiştir. Bu bölümün ilerleyen sayfalarında daha çok Moğol ordusunun kullandığı taktik ve stratejilere yer verilmiştir. Bu taktikler kitapta geçtiği şekilde sırasıyla ok fırtınası ve yaylım atışı, yoğun atış gücü, yarım çark taktiği, sahte ricat, yıpratma (fabian) taktiği, kanat taktikleri (kuşatma manevraları), çifte kuşatma ve diğer kuşatma taktikleri ile psikolojik taktiklerdir. Yazar Moğolların rakiplerine kıyasla savaş esnasında pek çok avantajları olduğunu, ordunun zaman çizelgesine göre ilerlediğini, ordunun farklı kollara ayrılıp tekrardan birleştiğini ve bu faaliyetlerin Moğollar tarafından ustalıkla yapıldığını ifade etmiştir. Devamında Moğolların sahra ordularını imha etme yöntemlerini, yendikleri ordunun liderlerini ele

geçirme girişimleri ile rakibini tamamen yok etme politikalarını değerlendirmektedir. Sefer öncesi planlamanın en önemli meselelerinden biri olan istihbarat faaliyetlerinin ise bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınmadığı görülmektedir. Nitekim istihbarat üzerinde daha fazla detay bilgiye yer verilmesi Moğol savaş sanatının anlaşılması için daha yararlı olabilirdi.

“Liderlik” adlı altıncı bölümde (s. 151-169) Moğolların savaşlardaki başarısının bir diğer etkeni olan liderlik konusu ele alınmıştır. Yazar, Orta Çağ dünyasında askerî dehanın nadiren görüldüğünü iddia etmekteyken, Moğollarda bu durumun aksine liderin askerî bir deha olmasının toplum ve ordu tarafından beklenen bir şey olduğunu ifade etmiştir. Askerî dehayı ortaya çıkaran kaynağın eğitim olduğu, liyakatin ise Moğol askerî hiyerarşisinde liderlik için önemli görüldüğü vurgulanmıştır. Ayrıca bu bölümde başarılı komutanın yetişmesini sağlayan kurumlardan, muhafız birlikleri (keşik) ve acemilik kurumları hakkında kısa bir değerlendirme yer almaktadır. Moğollardaki komuta yapısı, karar alıcı olan kurultay mekanizması, muharebe sahasında komutanların inisiyatif alabilmeleri ve liderin karar verme yeteneği gibi konular ele alınmıştır. Bölümün sonunda ise Moğolların en önemli komutanlarının kısa biyografilerine yer verilmiştir.

“Moğolların Rakipleri” adlı yedinci bölümde (s. 171-191) Moğolların rakiplerine karşı uyguladığı taktikler, savaş yöntemleri ve Moğolların öğrendikleri taktikleri uygulamadaki adaptasyonu hakkında bilgi verilmektedir. Yazar, Moğolların kısaca o dönemde mücadele ettiği rakiplerinin (Göçebeler, Jin İmparatorluğu, Harezmi İmparatorluğu, Rus Knezlikleri, Macarlar, Memlükler, Song İmparatorluğu) ordu yapısından, savaşta kullandıkları yöntemlerden, Moğolların onlar ile nasıl mücadele ettiklerinden bahsetmektedir.

“Moğollar Savaşta” adlı sekizinci bölümde (s. 193-226) Moğolların rakiplerine karşı yürüttüğü harekâtlar incelenmiştir. Yazar, Moğol savaş sanatının doğru bir şekilde değerlendirilmesinin Moğolların sahadaki mücadelelerinin incelenmesine bağlı olduğunu altını çizmektedir. Bu yüzden yazar Moğolların bazı savaş örnekleri üzerinden açıklamalarda bulunmuştur. Moğolların Naymanlar ile yaptığı Çakırma’ut Savaşı’nı, Ruslar ile gerçekleştirdiği Kalka Nehri Muharebesi’ni, Abbasi Halifeliği’ne karşı yaptığı Bağdat Kuşatması’nı ve Çin’deki Jin İmparatorluğu’na karşı yaptığı Caizhou Kuşatması’nı

inceleyerek Moğol ordusunun savaştaki yeteneklerini ortaya çıkarmak istemiştir.

May'ın kitapta Moğolların kazandığı savaşlardan bahsederken, kaybettiği savaşlardan bahsetmemesi Moğol savaş sanatının zaaflarını tespit etmeye imkân vermemektedir. Kapsamlı bir değerlendirme yapabilmek için yenilgilerin de incelemeye dahil edilmesi elzemdir. Sözelimi, Moğollar için son derece önemli bir yenilgi olan Ayn Calut Savaşı'nın değerlendirilmemesi kitabın eksik yönlerinden biridir.

“Moğolların Mirası” adlı dokuzuncu ve son bölümde (s. 227-239) yazar Moğolların savaştaki başarılarının askerî tarih üzerindeki etkisinin anlaşılması için; onların askerî açıdan güçlü ve zayıf yönlerini açıklamak istemiştir. Yazara göre Moğol askerî sisteminin başarı göstermesinin temelinde disiplin ve ordunun dinamik yapısı yer almaktadır. Yazar Moğol ordusunun hareket kabiliyetini, ordunun güçlü taraflarından biri olarak görmesine rağmen zayıf tarafı olarak da düşünmektedir. Moğolların askerlerinin atlarının ikmalinde herhangi bir problem ile karşılaşmamak için yanlarına birkaç at daha alması sebebiyle, sefer esnasında Moğolların ulaşılabilir mera bulma sorununun zayıf yönlerden birini oluşturduğu iddia edilmiştir. Yazara göre bir diğer zayıf yön ise Moğolların Memlükler ve Japon Samuraylar gibi askerî eliti ortaya çıkararak bir sisteme sahip olmaması ve Moğolların bu seçkin askerî zümreye sahip olan devletlere karşı mücadelelerinde bazen başarısız kalmasıdır.

May, Moğolların savaş sanatına olan katkılarını ve etkilerini değerlendirmenin zorlukları içerdiğini belirtse de bu konuda Moğolların Doğu Avrupa'daki ordularının gelişimi üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Bilhassa Rus knezlerinin doğrudan Moğol askerî sistemini benimsediklerini, Rusların bozkır savaş taktiklerine ilgi duyup bu yönde ordularını taklit ettiklerini belirtmektedir. Fakat yazar, Moğolların Doğu Avrupa ordularının gelişimi üzerindeki etkisini tam olarak temellendirememiş sadece birkaç örnek vererek açıklamakla yetinmiştir.

Bu bölümde vurgulanan ve tartışılan bir diğer önemli bilgi ise barutun yayılmasının Moğolların güçlenmesi ile doğrudan bağlantılı olup olmaması hususudur. Yazar bir taraftan Pax Mongolia'nın ortaya çıkardığı istikrar sayesinde barutun yayılmasını hızlandırdığını düşünmekte iken, diğer taraftan Moğollar tarafından barutun yaygın kullanımını konusunun devam eden bir spekülasyondan ibaret olduğunu da

söylemektedir. Bu konuda yazar Moğol İmparatorluğu'nun hem savaş aracılığıyla hem de önemli ticaret yolları üzerinde hâkimiyet sahasını göz önüne aldığı barutun yaygınlaşmasında Moğolların payı olduğuna ve baruta dair bilginin aktarıcısı olduğuna dair örnekler vermektedir. Yazar bu görüşü ile haksız sayılmaz çünkü literatürde bulunan diğer kaynaklarda da Moğolların barutu yaygın bir şekilde kullandığına dair net bilgiler yer almamaktadır.

Bölümün sonunda yazar Moğol savaş sanatının ve taktiklerinin modern tank savaşları üzerindeki etkisini İngiliz askerî teorisyen B.H. Liddell Hart'ın mekanize savaşa dair temel önerisini örneklendirerek değerlendirmiştir. Liddell Hart, Moğolların hareketlilik ve atış gücündeki etkinliğini önemli bulmuş, modern dönemde ortaya çıkan tank ve mekanize piyadelerden oluşan yapıların faaliyetlerini Moğol birliklerinin faaliyetlerine benzetmiştir. Liddell Hart, J.F.C. Fuller, Heinz Guderian ve Mihail Tukaçevski gibi farklı milletlerden modern dönemin asker ve askerî teorisyenlerinin stratejilerinin Moğol ordu komutanlarının stratejileri ile benzerlik gösterdiği kitapta dikkat çeken bir başka husustur. Moğol savaş sanatının ve taktiklerinin modern tank savaşları üzerindeki etkisi üzerine geliştirilen bu yorumun değerli olduğu açıktır. Geleneksel piyadelerden oluşan birliklere kıyasla, modern tank muharebelerinde hareket kabiliyetinin savaşta başat unsurlardan biri olması; piyade ağırlıklı hantal ordudan, hızın son derece önemli olduğu tank ve hava unsurlarının desteğinin kara harekâtına dâhil edildiği yıldırım harbine geçişte Moğollar çağdaş komutanlara ilham vermiş olabilir.

Kitapta, Moğol İmparatorluğu'nun yapısını anlayabilmek için orduya dair taktik ve stratejik düzeyde değerlendirmeler de yapılmıştır. Ayrıca, askerî sistemin, imparatorluğun siyasî ve idarî yapısını şekillendirmedeki rolüne yapılan vurgu da kitabı Moğol tarihi çalışmaları içerisinde öne çıkaran yönlerinden biri olmuştur. Yazarın eurosantrik bir bakış açısı ile yazmamış olması, Moğollar üzerine Batı'daki 'barbarlık' temelli önyargılardan uzak kalarak eserini oluşturması kitabın olumlu yönüdür.

Moğollara dair, askere alma sistemi, seferberlik, ikmal ve iaşe, teçhizat, askerî eğitim, askerî tıp, strateji, taktik gibi askerî tarihin pek çok meselesine bir bütün olarak yaklaşan eserlerin sınırlı sayıda olduğu

göz önüne alındığında, 2007’de kaleme alınan bu eserin, literatürdeki boşluğu doldurma amacına hizmet ettiği söylenebilir.

Sonuç olarak eser, Moğol savaş sanatı hakkında genel bir çerçeve çizmektedir. Kitap okuyucuya kıymetli bilgileri tamamlayıcı bir şekilde sunmaktadır. Bu açıdan seçkin kaynakça ile hazırlanan *Moğol Savaş Sanatı*, Moğol askerî sistemine ilgi duyan araştırmacıların ve okuyucuların başvurabileceği temel çalışmalardan biridir.